

Når fantasien løper løpsk

Historien om Stalin-spionen Maria Quisling

Det måtte jo komme.

En gammel vandrehistorie fra 1950-årene er av journalist Gunnar Wiederstrøm oppfattet som sannhet.

Det gjelder beretningen om Vidkun Quislings hustru, Marie, som var spion for Stalin, vervet av NKVD (forløperen for KGB) før hun kom til Norge med sin mann.

Den fantastiske historie har fått bred plass i journalistens bok: «Partisaner i Sør».

Her fortelles at Maria Quisling inntil 1940 bare var en såkalt hvilende spion, men da Norge ble okkupert skulle hun aktiviseres. En norsk kvinne fikk oppdraget med å sette henne i «arbeid». Kvinnen het Olaug Karlsen, var Hadelending og en innbitt kommunist tilhørende Furubotngjengen.

Det er hun selv som i boken beretter hvordan hun

som flyktning i Sverige kom i kontakt med presseattachéen i Sovjetambassaden, en av NKVDs fremste agenter. Han var det som ga Olaug Karlsen ordren om å knytte seg til Marie Quisling og få frem en aktiv kontakt mellom Gimle (som nå skal bli Holocaustsenter) og herrene i Kreml.

Til forfatteren forteller den fantasifulle kvinnen:

«Dei kjende til at forholdet ekteskapeleg ikkje var av det aller beste mellom Vidkun Quisling og Maria. Ho skulle få garanti for god helse, et godt liv og gode vilkår etter krigen, om ho ville gå vidare i deira teneserte. Sa ho nei, skulle ho likvidertast når krigen sluttet.

Korleis eg skulle greia det var mi sak. Oppgåva måtte løysast. De frakta meg over grensa frå Sverige. Sidan måtte eg klara meg sjølv.

Dersom apparatet sprakk

Forts. side 7 ➡

Hva med uranen på østfronten?

Hr. Redaktør

Takk for en avis som er allsidig og godt redigert. Kanskje kan noe jeg fant i en tysk avis interessere leserne, og da spesielt frontkjemperne og frontøstre blant dem.

I denne står det nemlig at uran ble svært meget brukt på østfronten i 1943 og i begynnelsen av 1944

Etter at tyskerne oppga tankene om atombomber ble oppspart uran nyttet som erstatning for wolfram som brukes i produksjonen av panserbrytende ammuni-

sjon. Importen av wolfram fra bl.a. Portugal var på den tid sperret og tyskerne var kommet opp i en uhyre vanskelig situasjon.

I følge den tyske avisen ble 1000-1500 tonn uran brukt under kampene på Østfronten, - og mitt spørsmål er: «Kjenner noen av de mange norske som deltok i kampene til om uranen påførte soldater, frontøstre eller sivilbefolkningen skader, eventuelt senvirkninger, slik vi hører om fra Kosovo?».

Ung hjelpeleier.

«Scener fra en ambassades liv»

FORSPILLET TIL DRAMAET I 1940 OG KRIGSÅRENE
- SLIK AMBASSADEN I BERLIN OPPLEVET BEGIVENHETENE

I et skrift, «Scener fra en ambassades liv», forteller ambassaderåd Sverre Jervell ved Berlinambassaden om noen av de mest dramatiske begivenheter som har skjedd innenfor og utenfor ambassadens vegger. Alle i tidsrommet fra 1905, da den diplomatiske forbindelse ble knyttet til keiserriket Tyskland, og frem til 20. november 1999 da den nye norske ambassade ble åpnet i Berlin. Skriftet bygger på en gjennomgang av ulike norske og tyske arkiver og andre kildestudier. Da enkelte epoker stadig er relativt uberørt av forskerne, benytter ambassaderåden seg også av muntlige kilder. Det gjelder særlig hendelsene i Berlin i perioden 1940-1945 som gir nye og spennende opplysninger. Det er ikke et offentlig skrift. Heller ikke pretenderer det å være et forskningsarbeide. Men det inneholder ansatser som kanskje kan stimulere andre til å gå mer grundig inn i stoffet.

Folk og Land har fått ambassaderådets tillatelse til fritt å bringe utdrag fra heftet.

I dette nummer vil leserne finne første del som forteller om forspillet til det store dramaet i 1940, slik ambassaden i Berlin opplevet det. Senere følger krigsårene hvor vi bl.a. får en fullstendig beretning om sluttkampene i Berlin og norske frontkjemperes innsats i disse.

Våre lesere har virkelig noe å se frem til.

Forspillet til april 1940 er

uten tvil det mest dramatiske ambassaden opplevde, på godt og vondt. Det er vanskelig å få et fullstendig bilde uten en kjennskap til de viktigste aktørene, Koht, Scheel og Stang, og spillet dem i mellom.

Ambassadør (minister) Scheel, som utvilsomt var en hedersmann, hadde ingen enkel situasjon på ambassaden i Berlin. Han hadde kommet med intern kritikk mot utenriksminister Koht, noe utenriksministeren ikke tok særlig nådig opp. Det ser ut til å ha begynt som en strid om en personalsak. En sekretær ved ambassaden i Berlin hadde opptrådt sterkt kritikkverdigg, og Scheel mente han burde sies opp, noe vedkommende også ble til slutt. Koht så på overtredelsene med betydelig mildere øyne og ønsket at han forble i tjenesten. Dette førte til en intens strid mellom to helt ulike personligheter.

C.J.Hambro skriver om dette i 1947 i sin bok Historisk supplement (Aschehaug & Co, 1947):

At han (Scheel) og Koht ikke kunne forstå hverandre, enn mindre kunne vurdere hverandre, har muligens virket sterkere inn under begivenhetenes utvikling enn det fremgår av innstillingen (fra Undersøkelser-kommisjonen av 1945).

Her forteller han også at Scheel tok kontakt med ham siste gang han var i Norge før 9. april. Da var Scheel meget opprørt, og han hadde forfattet et anklageskrift mot Koht som han ville oversende Odelstinger. Hans

konklusjon var at Koht måtte stilles for riksrett. Hambro frarådet Scheel å oversende skrivet og der ble saken liggende. Men det er lite trolig at den forble ukjent for Koht.

Kohts har et takk for sist til Scheel i sin bok Norsk utanrikspolitikk. Her skriver han at Scheel var en,

...rettlin kar, berre noko stiv i formene. Det eg hadde å seie på han var at eg tykte han var veik mot tyskarane. Han var ikkje på noko vis nazist, men han masa jamt på at han måtte få lov til å

Forts. side 10 ➡

«Gatens Parlament»

Konserten på Rockefeller i Oslo onsdag den 20. desember ble litt av en opplevelse for kronprins Haakon.

Det kommunistiske og anti-monarkistiske bandet «Gatens Parlament» var i ferd med å spille sin hardtslående musikk, da bandets medlemmer plutselig satte i gang med direkte mobbing av Norges kronprins som var blant publikum.

«Fuck kronprinsen - til helvete med monarkiet» var beskjeden han fikk. Og da musikerne spurte publikum om sin mening om monarkiet, kom svaret spontant: «Fuck kronprins Haakon».

Da forsvant kronprinsen fra konserten.

Det kan stilles mange spørsmål ved kronprinsens valg av forlystelsessteder og til hans rettleidere. ●

Nasjonal Samling og nazismen

Quislings og partiets syn

I den senere tid har det i dagspressen blitt skrevet om NS-barna og deres foreldre. Hele familien er blitt koblet sammen med nazistenes og Hitlers overgrep. Dette er rett og slett horribelt. Det ville være like urettferdig om de som i 1920-30 årene og senere hyldet Stalin og gikk inn for Sovjet-Norge i skrift og tale, skulle stå ansvarlig for Sovjetunionens grusomheter, så vel før, under som etter den annen verdenskrig. Hva ligger det så i begrepet nazisme?

Nazist er betegnelsen på medlemmer av det tyske nasjonalsosialistiske arbeiderparti (NSDAP). I omtalen av tidligere medlemmer av Nasjonal Samling er disse uten reservasjoner av mange historikere, og også innen pressen og ellers, for letthets skyld blitt betegnet som nazister, ofte på tross av bedre vitende. Ved å henge denne merkelappen på tidligere medlemmer av NS, håpet man også på denne måte å få kompromitert en politisk motstander for alltid i norsk historie.

Her er det ikke spørsmål om å forklare eller å forsvare nazismen og alt dens vesen. Ledelsen i NSDAP uttalte allerede før krigen at den tyske nasjonalsosialistiske partis grunnholdninger ikke var gjenstand for eksport til andre land. Nasjonale bevegelser i andre land fant frem til sitt eget selvstendige program som et alternativ til partipolitikk, klassekamp, kommunisme og stalinismen.

Fra stiftelsen av Nasjonal Samling i 1930-årene ble dette parti også betegnet som en politisk-religiøs bevegelse. Det var neppe en tilfeldighet at så vidt mange prester var medlemmer av Nasjonal Samling.

Av E.L., Oslo

I 1938/39 holdt Vidkun Quisling et foredrag over emnet: «Diktatur eller nasjonalt demokrati?» Han uttalte her bl.a.: «Den reform av statens styre som Nasjonal Samling tar sikte på, er så langt fra diktatur, at det tvert imot er nøyaktig det motsatte; en rettferdig og saklig folkerepresentasjon, og en avlastning av den sentrale statsmakt ved nye selvstyreorganer.

Det vil også tydelig fremgå av det ovenfor fremholdte at vi vil ikke noen kopi av utlandet, av fascisme eller nasjonalsosialisme, o.lign.» Og Quisling fortsatte:

«Det nye Tyskland og Italia er riktignok organiserte nasjonalstater, også bygget opp på arbeidslivets grunn og med bevarelse av den private eiendomsrett. Men den faglige ordning er her helt underordnet et diktatorisk parti, et statsparti, hvis ledelse eller leder innehar den øverste lovgivende makt, om enn etter folkets mandat. Det er ikke den ordning vi arbeider for.

NS vil en ren faglig ordning med den øverste lovgivende, bevilgende og kontrollerende myndighet samlet i en nasjonalforsamling valgt på faglig og demokratisk grunn, og med en faglig riksregjering som det øverste utøvende organ for denne nasjonalforsamlingen og for folket.

Nasjonal Samling tilstreber ikke noe diktatur. Ikke kommunistisk og ikke «fascistisk». Men heller ikke noen fortsettelse av det nåværende norske evneløse skinndemokrati med dets korruperte, hyklerske og maskerte partidiktatur.

Nasjonal samling vil et

nasjonalt demokrati, både politisk og økonomisk demokrati og et fritt åndsliv; et virkelig folkestyre og en virkelig frihet.»

På Universitetsbiblioteket i håndskriftsamlingen kan man lese det manuskriptet på ca. 100 sider om Quisling skrev i fengselet etter at han fikk dødsdommen i lagmannsretten.

Quisling kommer med en rekke kritiske bemerkninger til den nasjonalsosialistiske lære, slik den ble dosert i Tyskland, og denne kritikk går på helt grunnleggende sider ved nazismen. Quisling skriver (l.c.175): «Det er ikke slik at staten og folket er alt, og individet ingenting. Men slik at visstnok skal den enkelte ofre seg for stats- og samfunnslivet, men statens og samfunnets formål er prinsipielt å utvikle personligheten.»

(l.c.178): «Den tyske nasjonalsosialistiske ideologi var også falsk for så vidt som den bygget på rase og jord.» (l.c.181): «I rase-spørsmål er ennå uløste grunnproblemer. Meget i den gjengse tyske raselære er sikkert falsk.» (l.c.167): «Det blir ikke noe Europas Forenede Stater, før det skapes en europeisk lojalitet som står over den nasjonale lojalitet.» - «Derfor fremholdt jeg også stadig i forholdet til Tyskland at Tyskland aldri ville nå frem til en europeisk ordning hvis det ikke bygget på dette lojalitetsprinsipp og selv her gikk i spissen. I stedet talte Tyskland stadig om Deutschland, og sviktet sitt høye kall.»

Det Quisling ville, skriver han, var å medvirke til at det ble dannet et Gudsrike på jorden, som omfattet alle folk. ●

Kast ikke stein -

Marxistisk artikulasjonsnivå i 1945

Fra kommunistenes hovedorgan «Friheten» onsdag 6. juni 1945 finner vi denne sterke uttalelse fra tidligere LO-leder Tor Aspengren:

Tor Aspengren:

«Vi følger rettsgangen mot disse usle kryp av mennesker med den største oppmerksomhet, og vår oppfatning er at her må ingen saktmodighet vises. Det norske folk som har ført sin skjebnesvangre kamp med stolthet og verdighet under landsforrædere og deres lakeiers skrekke regime forlanger at oppgjøret med samfunnets stinkdyr skjer konsist og ekspeditivt. All unødig prosedyre må bortfalle, deres misgjerninger har ikke krav på formildende omstendigheter. Arresterte nazister, frontkjempere og andre av samme miljø må ikke slippe fri igjen. Deres tyranni og hån har vi hatt nok av og flere skitne handlinger og smussagitasjon fra deres side vil ikke bli tålt.

Deres framtidige oppholdssteder er bak murer og piggrådsperringer, der så mange bra nordmenn er pint

og har vansmektet. Sett landsforræderne fast og la dem for fremtiden ikke få blande seg med det frie norske folk.

Det forlanges at straffeutmålingen også medfører at disse snyltedyrr settes til samfunnsgagnlig arbeid, en erstatning for det underhold staten må gi dem som ikke har forspilt sitt liv. Vi er klar over de mange, de omfattende undersøkelser og den norske rettsordning, men her må det ikke nøles. Som en del av det norske folk må vi kreve at landsforræderne blir uskadeliggjort straks. La kjensgjerningene tale. (sitat slutt.)

Lignende uttalelser fra årene etter «frigjøringa» finner vi fra andre kommunister den gang, og når vi vet at mange av dem senere kom i viktige posisjoner som dommere, journalister i dagspressen og NRK, som departementsjefer og forlagssjefer o.a. skjønner vi godt mye av det som er hendt oss gjennom årene. ●

Til lunch med Mr. Churchill

Et brev fra den norske legasjonens pressemedarbeider i London, datert 2. februar 1940, stemplet «Hemmelig», - og sendt minister Erik Colban, vil kanskje interessere våre lesere:

Hr. Minister

Der var pressefolk fra alle nordiske land til stede ved lunchen Mrs. Philipmore gav i dag for Mr. Churchill, og hvor denne slo seg løs og var til å begynne med bitter over den måte hans tale med råd til de neutrale var mot-

tatt på. Han konkluderte med å foreslå at Norge og Sverige skal gjøre seg klar, hjelpe Finland, men gjennom sine ministre i London be om å få hjelp etter en plan som skulle fremlegges hemmelig og bli gjenstand for drøftelse.

Jeg tillot meg å antyde forsyninger, idet jeg (i den halvtimen vi ventet på Churchill) hadde talt med hans forgjenger i embetet (under siste arbeiderregjering), Mr. Alexander, som lovet i

Forts. side 9 ➡

FOLK og LAND

UAVHENGIG AVIS

Ansv. redaktør:
KJELL BLICH SCHREINER
Telefon 61 33 20 87

Adresse: Postboks 3239 Elisenberg, 0208 Oslo.

Redaktøren treffes etter avtale.

Abonnement: Pr. år kr. 160,- (i omslag kr. 200,-, utland kr. 240,-).
Giro: 0808.5164504

Abonnement (10 nummer i året) løper til det oppsies skriftlig.
Annonser forskuddsbetales med kr. 2,- pr. spalte mm. Minstepris kr. 100,-.

Utgiver: INSTITUTT FOR NORSK OKKUPASJONSHISTORIE

NÅR DATASTYRINGEN STREIKER

Da «Aftenposten» fikk sin nye presse ble det store problemer under innkjøringen, noe som ofte skjer når ny teknikk skal tas i bruk. Gjennom måneder ble avisen forsinket, hvis den da ikke uteble helt.

Galt - men langtfra så ille gikk det også med *Folk og Land* da vårt trykkeri i dagene før jul startet sine topp moderne og nyinnkjøpte maskiner. Noe klikket og først i midten av januar nådde julenummeret ut til leserne, - en avis preget av høytid og gode juleønsker.

Dette var beklagelig for alle som ble berørt av situasjonen, ikke bare for redaksjonen som følger sitt stoff fra unnfangelsen til det fødes, alt med et jagende tempo for å kunne få avisen ut til rett tid, - men også for våre frivillige medarbeidere som uansett vær kommer på bestemte dager for å adressere avisene, pakke dem og få alt av gårde til postterminalen som også har sine regler for rett leveringstid.

Verst var likevel situasjonen for folk i trykkeriet som i sitt datastyrte kompliserte «maskinsamfunn» må løse problemer som for oss andre synes umulige.

Riktignok kunne det oppstå vansker også på den tid flattrykkpressen ble drevet med gassmotor, men da var feilrettingen langt enklere og med lange opphold mellom oppdragene spilte tiden liten rolle.

I dag er forholdene så helt annerledes og tids- tap i datastyringen kan føre til de reneste «kjedekollisjoner» med katastrofalt utfall.

Det skjedde ikke oss.

Tvert om mestret trykkeriets dyktige folk hurtig situasjonen slik at abonnentene fikk det nøyaktige antall numre av *Folk og Land* de har krav på.

Det vil de også få i fremtiden.

TEMAMØTE NR. 1-2001

Møtet med professor Arne Næss, torsdag 18.jan., ble en gedigen opplevelse. En fullsatt sal møtte foredragsholderen med stor oppmerksomhet. Temaet var forståelse, tilgivelse og vennskap, som i Gandhismen har en sentral plass. Dette var satt opp mot rettsoppgjøret fra 45, som etter foredragshol-

derens oppfatning kom sær- dårlig ut i så måte.

På grunn av trykningsfrister må nærmere referat fra møtet utestå til neste nummer. Vi vil bare tilføye at professoren og fjellklatreren ble møtt med den begeistring og applaus han fortjente. Et berikende møte.

HaWa

Vår honnør til Trondheim politimuseum

En honnør gir vi Trondheim Politimuseum som under sitt arbeide med den trønderske okkupasjonshistorie har utgitt en fortegnelse over falne frontkjempere fra Trøndelags fylkene.

Listen som inneholder 111 navn er neppe helt korrekt, - og særlig savnes tjenestegrader og utmerkelser, samt opplysninger om de mange som også deltok i kampene mot tyskerne i Norge før 10. juni 1940.

Vi i *Folk og Land* er overbevist om at det blant våre lesere finnes frontkjempere fra Trøndelag (eller frontkjempere som har kjempet sammen med trøndere) som kan være Trondheim Politimuseum behjelpelig med korreksjoner.

Skriv derfor til museet og be om å få tilsendt listen.

I tillegg til listen finner vi følgende orientering om norske frontkjemperne innsats:

Ordet frontkjemper er etter hvert blitt synonym for dem som under den 2.verdenskrig meldte seg frivillig til kamp i håp om å stoppe kommunismens fremmarsj mot Vest-Europa. De første meldte seg allerede i februar 1941. Meget kan tyde på at den politiske motivering for disse må ha vært av en annen karakter, enn for dem som meldte seg etter at Tyskland var kommet i krig med det kommunistiske Sovjetsamveldet, og etter at Finland gjenopptok den såkalte «fortsettelseskrigen» etter sitt nederlag i vinterkrigen 1939-40. Det var først på dette tidspunktet at en kan snakke om en masseopplutning. Bortsett fra noen ganske få som tjenestegjorde i den tyske Kriegsmarine, Wehrmacht og Luftwaffe, så ble alle nordmenn rulleført i Waffen-SS (hvilket ikke må forveksles med Allgemeine SS). Det meldte

seg stadig nye frivillige, også etter at tyskernes krigslykke på østfronten hadde snudd og fått karakter av bitre forsvarskamper etter hvert som de ble overrent av de russiske overtallige styrker.

De norske frivillige fordelte seg på flere frontavsnitt. Slik ligger det falne nordmenn begravet mange steder langs østfronten, som hadde sin største utstrekning fra langt nord i Finland til Kaukasus i syd.

Det ble alltid satt meget inn på å få med seg sine sårete og døde. Under fremmarsj var dette i de fleste tilfeller ikke så vanskelig. Annerledes kunne det derimot være under retrett. Men også da var det en æressak å få med seg sine kamerater så langt det var mulig. Det fortelles om mange tilfeller hvor slike redningsaksjoner førte til ytterligere tap.

Var det mulig, så ble de falnes hvilesteder alltid markert på en ærefull måte, oftest med et kors eller dødsruner med navn og personlige data. Under fremmarsj, under stillingskrig eller når det ellers var liten bevegelse i frontlinjene, ble det gjerne anlagt større og velordnede gravfelt. Dette var for eksempel tilfelle for Den norske Legion. Denne krigskirkegård lå i Krasnoje Selo, like syd/vest for Leningrad (nåv. St.Petersburg). Det første Skikompaniet, som senere utviklet seg til Skijegerbataljonen, hadde sin gravplass på divisjonens æreskirkegård ved Rovaniemi. Den 25. og 26. juni 1944 falt 121 nordmenn på Kaprolat og Hasselmannshøyden. De ble nedkjempet av et sovjetisk regiment. Man vet fremdeles intet om de falnes videre behandling.

Pansergrenaderegiment

«Norge» gravla mange av sine falne på divisjon «Nordlands» gravplass ved landsbyen Begunizy, omtrent midtveis mellom St.Petersburg og Narva. Da dette avsnittet ble oppgitt ultimo jan. -44, ble det anlagt ny hovedgravplass ved Narva.

Når det gjelder divisjon «Wiking» (dermed også regiment «Nordland», som ikke må forveksles med den senere divisjon «Nordland») så er det mange spredte gravsteder, men det var en større gravplass ved Uspenskaya i Ukraina.

På en æreskirkegård ved Wien ligger 7 norske Røde Kors-søstre begravet.

For øvrig vil det ligge mange nordmenn på gravsteder i tilknytning til feltlasarettet, andre lasarettet og sykehus i Tyskland og Østerrike, likeledes i Toila i Estland, Riga i Latvia, og andre steder. En fullstendig oversikt er vanskelig å ha, idet de aller fleste graver ble utplanert etter hvert som de sovjetiske styrker rykket frem. Allikevel kan noen av disse stedene fortsatt påvises. Noen er også satt i stand i de senere år. ●

Folk og Land retter

I forbindelse med omtalen av boken: «I forreste linje» må vi presisere at forfatterens navn er Svein Halse, - ikke Sverre Halse som vi skrev.

En annen rettelse:

I desembernummeret kom vi med en appell om bidrag til *Hjelpeorganisasjonen for krigsskadede frontkjemper og falnes etterlatte*.

Kontonummeret vi oppga var dessverre av gammel dato, og vi iler med rette det til: 0533 05 34909, adr. 1407 Vika, 0115 OSLO.

Eventuelle innsendte beløp overfører vi til ovennevnte kontonummer. ●

**Abonner på
Folk og Land**

MARGIT SANDEMOS PÅSTANDER HOLDER IKKE: **Anders Underdal var ikke sønn til Bjørnstjerne Bjørnson**

men som Bjørnstjernes sønn, Erling, også aktiv N.S. mann og dertil kampsangdikter.

Nordmenn flest har trodd på påstandene fra forfatteren Margit Sandemo om at hennes far, Anders Underdal, var Bjørnstjerne Bjørnsons sønn og hun selv barnebarn av dikterhøvdingen. Ikke minst har «Aftenposten» gjennom de mange omtaler av hennes tilknytning til Bjørnsonslekten vært nærmest som sannhetsbevis for at påstandene fra Margit Sandemo var korrekte.

Imidlertid kan *Folk og Land* dokumentere at Anders Underdals far var rallar på Bergensbanen og

moren kokke på anlegget. De var ikke gift, og Anders ble født utenfor ekteskap den 3. september 1880.

Folk og Land kan også bevitne at Anders Underdal som i mellomkrigstiden var et kjent navn i målkretser, bl.a. for sin sang: «Mitt bu, min heim, - min keisardom», ikke var det passive medlem av Nasjonal Samling som Margit Sandemo søker å fremstille han. Tvert om var Anders Underdal en fremtredende partifeller, populær og kjær for sine ildrallende appeller til ungdom-

men og som opphavsmann til flere av Nasjonal Samlings kampsanger.

Også han ble fengslet etter okkupasjonen - og ble plassert i Åstjern tvangsarbeidsleir. Han slapp ut 7. juni 1947 med en prøvetid på 3 år «hengende» over seg. ●

Vi bebreider selvsagt ikke Margit. Hun behøver intet opphav og støtte seg på, men det er tragisk at Mor Norge har gjort det belastende å være datter til Anders. - Uten staffasje!

Anders Underdal - ein dokumentasjon

Av K.E. Steffens
«Dag og Tid» mai, 89

Ordsiftet om Margit Sandemos påstand om at Bjørnstjerne Bjørnson er hennar farfar hev interessert meg av di eg i fleire år brukte skodespelet «En hanske» (1883) i norskundervisninga mi. Eg kunne vanskeleg tru at diktarhovdingen var eit slikt moralsk dobbeltmenneske som han måtte vera dersom han vart far til Anders Underdal i 1880.

Eg skreiv difor til ei slektning av meg, Olav Aarflot (f.1890) i Volda og spurde om han hadde frett noko om Underdal som etter det Sverre Hausberg skreiv i *Dag og Tid* i si tid må ha hatt eit godt namn millom målfolk.

Aarflot svara i eit brev dagsett 18. juni. Han skriv at påstandet om Bjørnson som far til Underdal «har vore nemnt i lyd og lag ved fleire høve», men at han ikkje minnest kven som hev fortalt dette. Aarflot opplyste i same brevet at det finst ei bok om Anders Underdal av

Arvid Møller, og oppmoda meg elles til å få fram sanninga i denne saka.

Eg fekk tok i boka på Deichmanske bibliotek. Tittelen er «Anders fra Underdalen», og ho kom ut i Oslo i 1973. Boka byggjer heilt og fullt på det Underdal sjøl fortalde om livet sitt til Arvid Møller. På s.11 fær me utan tviking vita at faren var ein anleggsarbeidar som heitte Olaus. Han vart kjend med mor til Anders då han arbeidde på Bergensbanen; ho var «kokke på anlegget som da var kommet noen mil nord for Bergen». Faren, som opphavleg var «fra langt øst på skogene, inn mot svenskegrensa», drukna på veg til Amerika, og Anders vart soleis fødd utanom ekteskap 3. september 1880 og oppfostra hjå besteforeldra (på morsiden. Red.anm.) som var husmannsfolk i Underdalen i Nord-Aurdal.

Men Bjørnson då? Jau, Anders Underdal fekk utdanning som gartner og arbeidde ei tid hjå familien Preuthon i Molde. Dit kom

Bjørnson som gjest, og fru Preuthon synte honom dikt Anders hadde skrive og som Bjørnson let vel om. Men ikkje so mykje som eit ymt om farskap!

Ein må vel no kunna slå fast at kritikarane hev rett; det er ikkje sant at Bjørnson er Margit Sandemos farfar. ●

Jøder i NS

Når vår avis hevder at det fantes jøder innmeldt i Nasjonal Samling betviles dette av mange.

Kanskje de tror mer på kommunistpressen.

I «Friheten» 14. juni 1945 leser vi om en norsk jøde, bergenseren Cardiff Mark Julius Herzfelder, som to dager tidligere ble fengslet av Bergens forhørsrett på grunn av sitt medlemskap i partiet. Herzfelder var for øvrig en populær og avholdt kampfelle, beskyttet av alle sine venner under okkupasjonen.

Verre ble det etterpå, - da han ble puttet i en norsk konsentrasjonsleir og overlatt til hjemmefrontens «varetekt». Denne oppvarning ble avsluttet først 23.1.1947, da han ble løslatt. ●

DIKTARSON? YTRING

Av Sverre Hausberg
«Dag og Tid» 5/5-89

Den svenske dikteren Margit Sandemo har også mange lesarar i Noreg. Ho har ei sterk fabulerande evne og frodig fantasi. Hennar sals-lukke liknar på den franske «Angelique»-serien. Og liksom nemnde serie har heller ikkje «Sagaen om Isfolket» stort litterært verd.

I eit eller anna vekeblad las eg eit intervju med Margit Sandemo. Der fekk me vita at ho var dotter til nordmannen Anders Underdal, fødd 1880, svært kjend i ungdomslagskrinsar og for sin framifrå friske og gode ungdomssong: «Mitt bu, min heim, min keisardom». Det fremgår ikke hva inn- senderen ser som mest belastende for B.B. - 1: Å ha Difor gjekk det hardt inn på oss som var unge den tid då me frette at Anders Underdal var nazist.

Liksom me slutta å kjøpa og låna Knut Hamsun sine bøker, slutta me og å syngja: «Mitt bu, min heim, min keisardom».

Eg var ein av dei mange som reagerte då eg såg at Underdal vart gjeven ut for å vera son til Bjørnstjerne Bjørnson. «Aftenposten» har truleg «saksa» det frå nemnde vekeblad utan å tenkja meir over det. Men må me ikkje venta litt meir av journalistane i eit storblad? Kan det tenkjast at den som tok inn stykket, ikkje har hatt det grann kjennskap til dikteren Bjørnson? Eller meiner bladet at lesarane skal bita på alle eventyr og lygner, berre det står i eit storblad?

Innlegget er forkorta.
(D og T's Red.)

Det fremgår ikke hva inn- senderen ser som mest belastende for B.B. - 1: Å ha Difor gjekk det hardt inn på oss som var unge den tid då me frette at Anders Underdal var nazist.

Fram til fronten

Av Anders Underdal

Fram til fronten sterkt vi spanar.
Dagen gryr, no kjem vår tid.
Vidkun Quisling djervt oss manar:
Kom bli med til mandig strid.
/: Landet krev deg; du er kåren
til å fremja Noregs rett,
du er fødd og Gudebåren
for å verja heim og ætt. :/:

Vepna menn i tokt på havet
Herja vil den norske kyst,
Senda fredsælt folk i kavet
er for britten arvelyst.
/: Gjeva eld mot vermlaus skute
blir til sport for denne kar'n.
Mang ei mor umbord derute
Sokk tilbotnar med sitt barn. :/:

Difor, fram til strid, kam'rater!
Snart vil Englands time slå.
Alle feige mordpirater
Skal for domarsverdet stå.
/: Alt av løgn og list og hemner -
britten støtt det norske sveik.
Fram! I taktfast marsj vi stemner
Til den harde Hildarleik. :/:

Fra Oslo Byrett 1947:

Betenk Dem. Betenk Dem. Betenk Dem!

En H.R.advokats tale etter en domsfellelse

I vår dokumentsamling finner vi nedenstående tale som ble holdt av H.R.advokat Hans Schøyth etter en domsfellelse av Gustav Janson som sto tiltalt for landsvik ved Oslo byrett den 28. august 1947.

H.R.advokaten var forsvarer under rettsaken, - aktor var Ole A.Bachke og dommer Moltke Spilleth.

Ærede dommer

Da dommen er falt, og vi således er ferdig med saken mot Janson, tar jeg meg den frihet å si den ærede rett noen ord, hvilket jeg nå kan gjøre, da det ingen innvirkning kan ha på Jansons dom. Det er helt feilaktig og meningsløst av Dem, herre dommer og juridisk uforvarlig at dommerne og Rettene daglig på grunn av en parole fra høyere hold søker å pådytte hvert medlem av Nasjonal Samling den oppfatning at vi var i krig, og at han forstod dette eller burde ha visst det, og at han bisto fienden i råd og dåd.

Gjennom den offentlige granskningskommisjon som nå har utgitt sine betenkinger trykt og således offentlig tilgjengelig for alle, er det fastslått at på

regjeringsmøte i Tromsø den 8. juni 1940 ga regjeringen og kongen da de måtte rømme landet, all myndighet og makt til generalissimus Ruge. Det er senere fastslått at generalissimus Ruge, hærens overkommando, kapitulerte betingelsesløst og endog ga tyskerne store innrømmelser. At rettene og dommerne ikke vet den ting, men fortsatt forsøker å presse de tiltalte til at «burde ha visst eller visste» det motsatte av det som granskningskommisjonen har fastslått, det er meningsløst.

De kan ikke gå hjem og sette Dem i en god stol med ren samvittighet nå etter dette.

De herr dommer, skal svare for Dem selv i stille sunder, og skal svare for Dem selv like overfor Deres samvittighet. De skal svare overfor andre mennesker, De skal svare for de øvrige innen juriststanden, og De skal til slutt svare for Dem selv overfor Gud.

Jeg vil derfor, så inderlig jeg kan, si Dem noen alvorord, herr dommer, før vi skilles i denne sak. For fremtiden: *Betenk Dem, betenk Dem, betenk Dem.* ●

Grepa bondekone

DER SKULDE GÅ EN BØLGE av forsvarsånd gjennom vårt folk. Penger skulde strømme inn til forsvarsvesenet. - Motløshet brer sig i Nord-Norge, slik at endog en mann sier han har geværet i beredskap for å skyte først kone og barn og siden sig selv, når han ser fienden komme. - Nej, jeg vilde nå vel pelle livet av noen fiender først allikevel. Den som ikke vil gi et offer til sitt lands forsvar er ikke verd å kalles nordmann. Skal vi stå tilbake for Finland og Sverige, vi, som en

gang var verdens stridbarste nasjon? Regjeringen kan jo sitte der på sine stoler og si: «Nei, jeg vil ha fred, jeg vil ha fred!» Det hjelper ikke det, når naboen vil noe annet. Er fedrelandskjærlighetens skjønne blomst tråkket i støvet, vil vi plukke den op igjen. Det er da vel ikke kommet så vidt med oss enda at vi synes det er en skam å være glad i landet vårt?

Jeg er en gammel mor, som i tilfelle må ofre 6 sønner for fedrelandet; men la det skje med våben i hånd, og ikke ved nedslakting.

Forts. side 9 ➡

Mysteriet om massegraven i Setermoen militærleir

HVEM MYRDET DEN TYSKE SYKEPLEIER MARIA?

Inntil år 2000 holdt forsvarret og sivile myndigheter tett på hemmeligheten om massegraven som i 1972 ble funnet i Setermoen militærleir i Bardu.

Soldater var den gang i ferd med gravarbeid da de plutselig støtte spadene borti en kiste og flere hodeskaller. I kisten lå liket av en tysk kvinne kledd i feltuniform bestående av skjørt og jakke.

På kistelokket sto en navneplate av sink. Fornavnet hennes var Maria og alderen var omkring 25 år.

Et stykke unna lå et kors som var falt ned på bakken. Det var råttent, men tydelig merket: «Obersturmführer Helmut», dessuten fødsels- og dødsdato. Graden viste at han var SS-mann.

Soldatene ga straks melding om funnene til sine offiserer, men fikk til sin forbauselse ordre om å grave over det hele.

Senere viste det seg at graven stammet fra fredsdagene i 1945 og at flere av lokalbefolkningen i Bardu kjente til den mystiske massegrav.

Mange har seg imellom stilt spørsmålene:

«Hvorfor ble det ikke den gang foretatt en omhyggelig etterforskning av politiet?»

«Hvorfor er de døde tyskere ikke for lengst ført til en krigskirkegård, slik ordningen er gjort kjent for militære myndigheter?»

«Hvorfor er ikke pårørende til navngitte døde tyskere, bl.a. Maria og Helmut, underrettet om funnene?»

Avisen «Nordlys» i Tromsø som først grep fatt i denne sak har ikke sluppet taket i den. Gjennom flere reportasjer har den ved et godt journalistisk arbeide avdekket de graverende forhold i forbindelse med funnene. Atskillige spørsmål er likevel ikke besvart.

Til avisen forteller Øyvinn Martin Hagerup som var

troppssjef på den tid, at han kom til Setermoen i forbindelse med tre russiske kvinner som hadde rømt fra stedet. Da var Maria myrdet og Hagerup ble satt på saken. Han ble fulgt til liket som lå i skogen og måtte oppta forklaringer av dem som hadde sett noe.

I rapporten forteller en tysk offiser ved navn Kirschner at han rundt kl. 22.30 kom gående sammen med to kamerater i retning av artillerilageret, da de plutselig hørte to «krampaktige skrik» fra en haug 150 meter unna.

Han så en mann springe fra haugen, gjennom skogen mot Hundorp. De sprang etter, men stoppet da en annen kar ropte at det lå et lik på haugen. Det var Maria. Vitnet fortalte at det kom ut blod fra munn og nese. Hun var slått på venstre side, i tinningen og på kinnet. En stein så stor som et halvt brød lå like ved hodet der hun var slått.

Tyske vitner mente gjerningsmannen var en russer. De oppga et signalement som stemte med det andre også hadde oppgitt. Hjemmefrontfolk som kom til stede var derimot sikre på at morderen var tysk, og at sjalusi var årsaken til drapet.

Rapporten fra Hagerup ble levert hans overordnede, Jan Gäre, med dekknavnet «Ståle». (Hvorfor dekknavn fredsdagene? Red.anm.) Mer vet ikke Hagerup om saken.

Hva med hodeskallene og andre likrester som ble funnet i graven? Her har myndighetene slått seg til ro med at dette var restene av tyske soldater som i fredsdagene ble henrettet av sine egne, angivelig på grunn av fluktforsøk. Disse fikk ikke hvile i kirkegården som var anlagt lenger inne i militærleiren, men ble kastet i et hull i uinnviet jord.

«Lite tenkelig», sier en

eldre kvinne i Bardu til «Folk og Land». «I samme jordhull lå jo også Maria og den tyske SS-offiseren som fikk både kiste og kors». Og hun tilføyer: «I de dager befant frigitte russere seg i leiren sammen med soldater og hjemmefrontfolk. Tyskerne måtte holde seg på et bestemt område og det var en utrolig hatsk stemning som møtte dem fra utsiden. Av en venninne har jeg fått høre at de tyske soldater var avvæpnet og bare gledet seg til å komme hjem til sine kjære i Tyskland. For meg virker det derfor ubegripelig at de etter kapitulasjonen, og i den situasjon de befant seg i, kunne ha drept sine egne. De ble jo også strengt bevoktet av russere og nordmenn».

Historien om massegraven i Bardu førte til slike sterke reaksjoner at Krigsgravtjenesten i Norge besluttet å ta kontakt med sine kolleger i Tyskland slik at lik kunne bli gravd opp og flyttet til en krigskirkegård.

Forvirringen ble total da gravemannskapet denne gang herken fant kisten med Maria eller noen annen. Selv korset med Helmut's navn var forsvunnet og det samme var et leggbein som ble oppbevart på et kontor i leiren.

«Man får gi seg og la Maria hvile i sin grav. Kanskje blir hun funnet ved en tilfældighet senere - eller kanskje av arkeologer om hundre år».

Dette sier Finn Fossum ved Forsvarsmuseet som var til stede ved gravearbeidet og som har gjort sitt for å kunne oppklare mysteriet.

I avisen «Nordlys» finner vi dette vakre dikt til Maria, som Finn Fossum har skrevet, og som vel viser hans følelser for skjebnen til denne tyske kvinne. (Red.)

●

Ruge var ein «Forræder» og «Judas»

Av Svein Blindheim
«Dag og Tid» 14. des, 2000

General Torkel Hovland har blitt truga under arbeidet med boka om general Carl Gustav Fleischer, skriver Cato Guhnfeldt i Aftenposten. Slikt taklar nok Hovland, medlem i Lundkommisjonen som etterforska dei hemmelege tenestene. Spørsmålet er om «statshistorikarane» også har blitt truga, sidan dei ha fortalt oss lite og inkje om dei groteske intrigane mot Fleischer i regjeringsmiljøet i London. Bokmeldaren hadde 21. november 1941, som leiar for ei gruppe friviljuge som hadde opplevd eit langvarig ufriviljug opphald i Ukraina i byrjinga av det tyske åttaket på Sovjetunionen, ein interessant samtale med Fleischer. Generalen var interessert i inntrykka mine. Kunne det ikkje gå som med Napoleon i 1812 no når loddet var kasta? Han var optimistisk sidan vinterkulden hadde sett inn. Hittil hadde mangelen på skoleutdanna befall i Skottland vore stor. Det også såg ut til å rette på seg etter krigen i aust. Han vona eg ville hjelpe. Då eg svarta at eg fekk ein lapp på Patriotic School, med oppmoding om å melde meg for ein kaptein Linge, «tykte eg han blei strammare i andletet». Eg skjøna Fleischers interesse for førstehands nytt frå Sovjetunionen i krig. Legasjonen i Moskva var stengd på grunn av Noregs kapitulasjon året før. Sendemannen der, Maseng, den einaste i utanrikstenesta med høgste militærfaglege bakgrunn, var lenge ute av landet (meldaren har framleis eit offisielt dokument frå ambassaderåden i Moskva, Ivar Lunde, no i Teheran, om å gje stønad til oss friviljuge på veg til England). Det blei ikkje brigaden i Skottland, men Norwegian Independent Company (Kompa-

ni Linge etter dimisjon juni 1945).

Hovlands blinkskot

To månader etter braut det største jordskjelvet i det intrigante flyktningemiljøet i London laus. General Fleischer, einaste sigerherren i 1940, blei bytt ut med ein major ingen hadde høyrte om. Det var ikkje til å forstå, knapt til å tru heller. Eg låg på Forest Lodga i det skotske høglandet denne snørrike vinteren i mannsminne, då soldatar laut trå til med god, gammaldags spade for å halde jarnvegar og vegar opne. Ein kald søndag kom den nye forsvarsministeren Oscar Torp på besøk. Etter Linges død på Måløy i julehelga, var det stor uro og misnøye i avdelinga - mange var internerte av britane. Men ingen hoppa i taket av glede over besøket. Eg måtte verkeleg lyfte på augnebryna då den store «riddaren av det brotne gevær», med fem månaders dom for antimilitær verksemd og tap av retten til å gjere teneste i forsvaret etter snart 20 år som formann i eit Arbeidarparti som i meir enn halve tida ville leggje ned forsvaret, bad om å få låne battledress, militærstøvlar og vinterfrakk. Han ville nemleg prøveskyte automatvåpna våre. Han hadde med seg ein «adjutant» Thore Boye. Sistnemnde, no byråsjef, «ufint kuppå frå Koht... under den prekære, mangel på arbeidskapasitet som hersket i regjeringa ved ankomst til London... og som skapte stor bitterhet hos Koht». Saman med Bjørn Christophersen blei juristen Boye «Torps nærmeste medarbeider i prosessen for å fjerne Fleischer». Her lyt eg sitere Hovlands blinkskot: «Torp stolte på at den militære profesjon var et klatresamfunn hvor tilbud om karriere, anseelse og makt kunne kjøpe den riktige person».

Snart «kjøpte» han rittmeister Christopersen (ein av tre offiserar som bad Ruge om skriftleg ordre om å under-skrive æresordet til tyskarane i februar 1940. Men etter «Barbarossa» i aust blei alt annleis, med sjansen til å komme på sigerherresida, og no braut dei æresordet sitt og kom seg til Stockholm og London den eine etter den andre), også Christophersens bror, Rolf, både offiser frå Krigsskolen og høgsterettsadvokat. Han blei simsalabim einaste ekspedisjonssjef i FD komplett. I regjeringa var den «konspiratoriske» Trygve Lie med heile vegen.

Fleischers linje

Fleischers felttog i nord var høgdepunktet i Noregs krig, med ein fullt oppsett 6.divisjon, plussa på med styrkar og materiell frå Sør-Noreg. Også dei borgarlege ville redusere forsvaret mest mogeleg i mellomkrigstida, mens Arbeidarpartiet ville avskaffe det heilt til midt på 1930-talet. Fleischer hevda at Ruges arbeid for forsvarskommisjonen kring 1930, sprengde ein bresje i forsvarsvenene sin argumentasjon. Då Fleischer blei klar over at Ruge også hadde vore rådgjevar for Arbeidarpartiet i utforminga av ein plan for eit sivilt vaktvern, såg han det som «ren prostitusjon». «Jo lenger vi kan klare oss selv, jo mer verdifulle blir vi, ... jo mer respekt får vi fra en motstander», var Fleischers linje. «Det som det kommer an på, er å holde et vern som gjør det ulønnsomt å angripe oss». Ruge var ein «forræder og Judas» for store deler av offiserskorpset, ein opportunist for ei tilpassingslinje overfor det politiske fleirtalssynet, i motsetnad til den kompromisslause Fleischer, med høge ideal og vilje til eit forsvar som berre skulle tjene norske interesser. Dette sa han i klartekst i ein 18.-

maitale i Harstad det gjekk gjetord om blant folk frå dei kantar. Han ønskte eit folk i våpenforsvar, ingen vervehær, som kunne brukast av styresmaktene utanlands. Høgst relevante tankar i dag! I motsetnad til Koht, med Diesen som fagleg rådgjevar, som for alt i verda manipulerte for i tilfelle å komme på «rett side», innsåg han at trugsmålet låg i Noregs geografiske plassering i høve til herredøme på havet og til resursane. Med Kohts nihilistiske alternative forsvars- og nøytralitetspolitikk, var Noreg klårt ikkje-nøytralt.

Koht sette all si lit til Royal Navy. Følgjeleg stod Sør-Noreg i realiteten tomt for nøytralitetsvern. Har våre «offisielle» historikarar aldri stilt seg spørsmålet kvifor det var slik? Til gjengjeld stod Fleischers 6.divisjon fullmobilisert, og meir enn det, og sigra. Det er som ein gresk tragedie at taparen i sør, Ruge, frå 18. mai var sigerherre Fleischers overordna, og snart beordra Noregs einaste triumfator på slagmarka sidan 1808 til å rømme landet, saman med den flyktande regjeringa. Enda meir sjølvmotseiande var det at han ikkje fekk med seg militære fagfolk og avdelingar, dersom det var så at staten Noreg heldt fram krigen. Berre kaptein Aage Pran fekk plass saman med generalen, før «Fridtjof Nansen» blei fylt opp med sivilistar, og kasta loss.

Brot på krigslovene

Regjeringa sa seg til og med samd med heimsendinga av den einaste styrken ho rådde over, dei 4-5.000 internerte soldatane i Sverige. Heimsendinga var eit klart brot på krigslovene, dersom det var slik at Noreg framleis var i krig, noko som er enda eit kvitt felt i historieskrivinga. Sjølvsaft var Noreg ikkje lenger med i krigen, trass i mange knep for å prove at så var tilfelle.

Først etter 22. juni 1941 og krigen mot Sovjetunionen blei alt annleis. No byrja offiserar som hadde underskrive æresordet, i sta-

dig aukande grad å rømme landet, parallelt med at utsiktene til at Tyskland kunne vinne krigen, avtok. Hovudansvar for det perfide sviket av Fleischer ligg slik bokmeldaren røynde frå tilskodarplass, hos forsvarsminister Torp, assistert av Trygve Lie i regjeringa. Men Torp trong støttespelarar frå offisersmiljøet. Opportunisten, rittmeister Bjørn Christophersen, hadde eit sterkt ønskje om å reise kjerringa etter den ynkelege krigsinnsatsen i 1940. Ein ærekjær offiser, som nekta å underskrive offisersæresordet utan skriftleg ordre frå Ruge. Det var han «meget stolt av» etterpå, skriv Ruge. Broren Rolf blei tilsett som høgste embetsmann i FD (ekspedisjonssjef).

Fleischer fornedra

Eg ser at major Hjelle også let seg bruke, nok meir periferert. Han kom til mi avdeling i Skottland etter Martin Linges død for å ordne opp. Han troppa opp i elegante ridebukser og støvlar på den første fellesoppstillinga eg opplevde. Det hjelpte lite, og snart blei det i London og ein nyoppretta krigsskole. Dit sende Torp og ein annan statsråd sønene sine. Det blei vitsa med at regjeringa ville ha eit sosialistisk forsvar no når Raudehæren dreiv tyskarane tilbake.

I kulissane hadde dei major Hansteen, Noregs einaste militærattasje (i Finland, sideakkreditert Lettland og Estland. Vi hadde ingen hos Tyskland og Vestmaktene). Majoreren med null krigsdeltaking anna enn som Haakon Lies reiskap, så det «nøytrale» Noreg sende tolv kanonar med alt som høyrer til (ikkje hestar) til Finland under Vinterkrigen. (Med general Fleischer-red. anm.) 6. februar 1942 hadde Torp brikkene på plass. «Møtet ble kortvarig», skriv Hovland. «Etter en innledende ubehagelig taushet, renset Torp strupen og sa: «Regjeringen er enstemmig av den mening at De ikke bør få stillingen som forsvarssjef. For Dem er det

Forts. side 7 ➡

Ruge var ein ...

Forts. fra side 6

tenkt på en stilling som militærattachée i Canada».

Framifrå biografi

Men eksil-regjeriingas vilje til å audmjuke og fornede Fleischer tykkjeste utan grenser. Sommaren 1941 hadde ho ved kongeleg resolusjon gjeve statuttar for Krigskorset, rikets høgste dekorasjon. Tildelinga skjer i statsråd, med grunngeving. Giss hven som ikkje fekk Krigskorset først? Riktig. Mellomalderen levde vidare i

gamalsosialistkrinsar. Sjølvsaft fekk Haakon 7. og prinsen det først; snart følgde kong Georg og kona hans (dronningmora), sjølv kong Georg av Hellas» Langt nede på lista, 18. desember

1942, kom turen til sigerherren frå Narvik. Han fekk aldri vite det i løpet av det korte døgeret før han avslutta livet langt borte, i Canada. Men det stogga ikkje der. Då oska hans kom heim etter krigen, møtte ingen frå regjeringa, ikkje ein gong forsvarsministeren, slik skikken vel er? Forsvarsminister var Torp, som talar for seg sølv. Møtte fram gjorde dei heller ikkje då minnesmerka over generalen vart avduka i Harstad, på Lapphaugen, der styrkane hans først stansa tyskarane, eller i 1995 da statuen over vår

250 år gamle krigsskoles mest berømte soldat blei avduka ved (den nye) krigsskolen på Linderud. Elles var Fleischers siger i Narvik mykje eit meiningslaust offer av liv. Han visste det ikkje, men våre vener britane, kunne ha stogga det heile. Dei hadde alt vedteke å evakuere. Men kva spela vel nokre norske og franske liv frå eller til i dei krinsar?

Denne boka er ein framifrå militærfagleg biografi, med verdfullt materiale heilt tilbake til 1905. Det må finnast meir stoff kring eksilregjeriingas intrigemakeri. Evgivarande hemmeleg-hald må vi berre ikkje godta.

NOEN ORD OM Å VELGE - FEIL?

Den kjente Vestlandskunstner Sigurd Bugge fra Os i Hordaland får i siste utgaven av kunst- og kulturskriftet «Osingen» bred omtale, hvor også flere av hans vakre landskapsmalerier blir gjengitt i farver.

I sin anmeldelse av skriftet skriver lokalavisen «Os og Fusaposten» følgende:

«Fargeprakten i denne årgangen av «Osingen» er det bileta til Sigurd Bugge som får nytta godt av.

Fem av arbeida hans - tre landskapsmaleri med Osøyro som sentrum, og to portrett - blir presenterte i vakre fargar.

Gjentrykka av disse måleria er i seg sjølv grunn nok til å kjøpa bladet - bl.a. eit interessant historisk landskapsbilete av Øyro anno 1880, som Bugge måla etter fotografi og samtalar med eldre osingar.

Artikkelen om Bugge er skriven av Lars Skorpen og Bernt Kristiansen og er gjentrykk av eit hefte som vart gitt ut i samband med ei utstilling av bugge sin kunst tidleg på 1990-talet, og som «Fritio i Os» seinare også gav ut. Her finn vi ein kort presentasjon av Sigurd Bugge.

Fokus er sjølvsaft på kunstnaren, og artikkelen gjev ei kort og grei framstilling av målararen, musikaren og språk-vitaren som lærte seg sjølv å forstå tolv språk.

Sigurd Bugge brødfødde seg etter krigen på måleria sine, får vi høyra, og han fekk mellom anna i oppdrag å måla ordførarar i Os kommune gjennom historia. Desse heng no i kommunestyresalen i Sentrumskvartalet.

Kunstaren som valde feil

Men det osingane elles best kjende Sigurd Bugge for - medlemskapen i NS og ordførargjerninga i Os kommune under okkupasjonen - blir forbigått så stilt som råd er i artikkelen.

Her får ein det same problemet som ein har med Knut Hamsun - korleis skal ein forklara at ein stor kunstnar valde nazismen?

Men i motsetning til Hamsuns sympati for nazismen, som er blitt gjenstand for mang ein analyse, har ingen på alvor freista å analysera kvifor Sigurd Bugge valde tyskarane si side under krigen. Ei heller i «Osingen». Sigurd Bugge er berre kunstnaren som valde feil, og måtte betala for det.

Med tanke på yngre osingar hadde dette kanskje vore eit tema vel verd å ta opp i «Osingen», mens det ennå finst folk som opplevde det som skjedde den gongen - både under og etter krigen.»

Flere lesere av «Os og Fusaposten» reagerte over avisens hentydning til at kunstneren «valgte feil» under okkupasjonen, da det er en kjensgjerning at han gjennom sitt medlemskap i Nasjonal Samling gjorde utelukkende gode velgjerninger for bygden og bygdefolket.

Bugge selv sto til sin død for holdningen han hadde inntatt og var stolt av den.

Det var kanskje grunnen til den behandling og forfølgelse han og hans familie gjennom alle år ble utsatt for, og som knekket dem totalt fysisk, psykisk og økonomisk.

En storbrann fratok dem til slutt deres hjem og eidel. Brannårsak:

«Ukjent».

Lillian Agasøster, langt fra NS-sympatisør, skriver i «Os og Fusaposten:

«Årsskriftet Osingen har kome med si årvisse utgåve, men vakkert og interessant lokalstoff.

Det som særleg vekte stor glede hos meg, var artikkelen om Vestlandsmålararen Sigurd Bugge og gjensynet med nokre av dei gode og vakre måleria hans. Det som gledde meg mest var at artikkelskrivarane Bernt Kristiansen og Lars Skorpen hadde behandla den vesle historia om Bugges med så stor varsemnd (nennsomhet). Slikt som gamal sladder og halvsanningar tok dei ikkje opp att.

Og endeleg kunne vi lesa utdrag frå det fine originalheftet om målararen i eit lokalt tidsskrift.

Men kor lang tid fekk den gleda vare?

«Os og Fusaposten» melder Osingen, og kva var det meldaren tykte var interessant? Jo, at Sigurd Bugge «valde feil» og sitat: Med tanke på yngre osingar hadde dette kanskje vore eit tema vel verd å ta opp i Osingen medan det enno finst folk som opplevde det som skjedde den gongen - både under og etter krigen. Sitat slutt.

Ja, kan hende at her er folk i Os som ville hugsa andre såkalla «sannheter».

Nei, ta eit «val» - slutt å gjenta gamle løgner og halvsanningar. La no etterkommarane få leve i fred, og få lov å minnast sin far og bestefar i respekt og med glede.

Og vi andre må gjerne få sjå fleire av den begåva vestlandsmålararen Sigurd Bugge sine mange måleri.»

Når fantasien ...

Forts. fra side 1

var det spørsmål om eg kunne vende meg til den politiske leiaren for Norges kommunistiske parti. Hadde eg kontaktmuligheter til det? Eg svara ja».

Videre forteller hun bokens forfatter hvordan hun besøkte sine mange kommunistvenner i Norge som enten sa nei til å hjelpe henne, - eller hun ble skremt av den uforsiktede fremferd hun møtte på sin veg.

Til sist så hun ingen annen utveg enn å komme i kontakt med «Gubben», Peder Furubotn, selve kommunisthøvdingen. «Operasjon Maria Quisling» kunne starte.

Men så skjedde det. Alt ramlet sammen. Kommunistenes hovedkarter i Hemsedal ble stormet av tyskerne, og mange kommunister ble drept. Andre ble arrestert.

Furubotn selv kom seg vekk og Olaug Karlsen måtte gi opp håpet om å kunne aktivisere Marie «Quisling».

En del eventyr-historikere har i ettertid også «luftet» tanken om at Førerens hustru likevel ble «satt i arbeid» for Stalin. Det er meget mulig, mener de. Hun fikk jo en ekstra god behandling etter krigen, - og kunne bo i den store, fine leilighet på beste vestkant i Oslo. (Vidkun Quislings leilighet helt fra mellomkrigstiden.

Red.anm.)

Den tåpelige historie om vervingen og oppdraget for Stalin og NKVD er aldri blitt registrert av norske myndigheter. Det er heller ikke Olaugs opphold i Sverige og hennes kontakter der. POT hadde henne likevel under overvåking lenge etter krigen, da hun var aktiv kommunist. ●

**Abonner på
Folk og Land
til et ungt
menneske!**

Var Lindstrømsaken en avledningsmanøver for nedfallet av uran på Finnmarksvidda?

RAMSALT BOK - RAMBUKK MOT ARBEIDERPARTIET

Hjalmar Markussen:

«Proessen mot Lindstrøm - et politisk justismord»

«Dette er mitt livsverk. Jeg har villet gjenreise et menneske som ble en nær venn - en bunn hederlig og totalt ubestikkelig person som ikke passet inn i Trygve Lies og Einar Gerhardsens regime. Jeg har villet gi ham et sant ansikt utad».

Dette sier forfatteren Hjalmar Markussen til journalist Tom R. Johansen i «Troms Folkeblad» («Folkebladet») i forbindelse med sin bok: «Proessen mot Lindstrøm - et politisk justismord». *Folk og Land* har klippet deler av journalistens lange omtale av boken, og av personen Harry Lindstrøm.

Trygve Lie hadde vært generalsekretær i FN, og sammen med Oscar Torp var han en av toppene i partiet i åndsfellesskapet etter Martin Tranmæl. Lie var så selvhøytidelig etter å ha solt seg i glansen av politisk suksess, at da han kom tilbake fra FN og ble industriminister, fant han seg knapt nok i at vanlige ansatte i departementet tok heisen sammen med ham. Når en så oppblåst konstruksjon av en politiker støtte på en motsetning i byråsjef Lindstrøm, et oppriktig og reinslig menneske som leste Lie som en åpen bok, måtte det ende med klinshj. Motsetningene de to imellom startet prosessen. Lie, Gerhardsen og krefter i Arbeiderpartiet klarte ved hjelp av solid intrigemakeri å manøvrere slik at rettsvesen, politi og presse ble korrumpert.

Gerhardsen angret

Plutselig var Lindstrøm

arrestert, satt åtte måneder i fengsel med forbud mot å lese brev, aviser, radio, TV og innsyn i egen sak. Samtidig sørget «noen» for å plante rykter, og lekke til en presse som ukritisk slukte de utroligste historier om den etter hvert rettsløse Lindstrøm.

Da han kom ut og ble klar over at han hadde vært førstestoff hele tida, ble han ikke lammet. Han tok tvert imot opp kampen for å reinvaske seg. Det hører med til slutten av historien at Einar Gerhardsen krøp til korset før han døde.

Landsfaderen ba om unnskyldning til det mennesket han bidro til å ofre, ifølge Markussens bok.

Arkivene åpnet

Du sender i vei en rambukk mot Arbeiderpartiet, du knuser flere politiske bautar - venter du rabalder.

Jeg har hatt mine tanker om det, ja. Selv har jeg naturlig nok vært oppslukt av dette. Men det er bra at andre reagerer. Det har vært hardt arbeid, men jeg har stålsatt meg. Jeg skylder Lindstrøm at historikere, folk med forskerkompetanse, kan se nærmere på dette, sier Markussen, som etter hvert ble hans fortrolige venn og en av de få som ville hjelpe ham. Derfor fikk han kopier av det meste Lindstrøm skrev i sin ensomme kamp. Og etter lang tids mas, fikk han endelig tilgang på kilde-materialet - ikke bare i Riksarkivet, men også i Statsarkivet.

Banditten Trygve Lie

Det er en rystende bok Markussen har skrevet, og som Karsten Alnæs har gitt sin umiddelbare tilslutning. Bildet som tegnes av Trygve

Lie er nifst. Med bakgrunn i det som iscenesettes, framstår Trygve Lie som et menneske uten moral, men derimot med teft for taktikken og personlig posisjonering.

Etter å ha gjennomgått dette voldsomme materialet, har jeg stilt meg spørsmålet om hvem som var verst, og ender med Trygve Lie. Det er ufattelig at et slikt menneske har fått dure fram som han gjorde. Vi nordmenn har hatt en tendens til å dyrke helter, men Lie bør bli banditten i Norges-historien. Jeg skjønner, og håper, at folk blir opprørt når dette blir kjent. Hadde nordmenn, norske politikere, hørt om en neger som ble behandlet slik i Sør-Afrika, ville vi sendt delegasjoner dit. I Lindstrøms tilfelle var det ingen som løftet en pekefinger - bortsett fra Alfred Henningsen, sier Markussen.

«Reis til helvete»

Og her tenker vi inn på sakens kanskje eneste hederlige unntak. Stortingsmann Alfred Henningsen (Ap) fra Troms, hadde truffet Lindstrøm under krigen, og var helt ute av stand til å forstå prosessen mot et menneske han hadde fått den dypeste respekt og aktelse for under prøvelsenes år - en som handlet der andre sto lammet av skrekk. Lindstrøm var dømt av Gerhardsen & co. før han var avhørt og saken kommet til doms. Avskjediget, uten sykepeng-er eller pensjon.

Alfred Henningsen interpellerte i Stortinget, men fikk den ikke godkjent av partiet. Han måtte i så fall stå for den alene. Trygve Bratteli gjorde det klart for Henningsen at dette ikke var hans sak. Før han gikk på

talerstolen, fikk han en uventet støttetelefon fra Per Borten, noe som overrasket ham. Men da han var ferdig på talerstolen, og stort sett hadde talt for døve ører på steinansikter, fulgte Bratteli ham ut på gangen og freste: «Du ødelegger partiet». Henningsen repliserte iskaldt tilbake: «Reis til helvete - det er du som ødelegger partiet». Det ble da også Henningsens politiske selvmord. Men den gamle offiser kjøpslo ikke i samvittighetsspørsmål.

Både stats- og Riksadvokat drøftet å få Lindstrøm mentalundersøkt, trolig etter henvendelser fra samme statsminister og justisminister som «bestilte» rapporten om Hamsuns varig svekkede sjelsevner, ifølge boka.

- Du ser klare paralleller her?

Ja, det er pussig at det er de samme folkene som dukker opp. Før Lindstrøm var tiltalt, snakket Gerhardsen om hans menneskelige svikt. Pussig at ingen har oppdaget Gerhardsens historieforfalskning. I sine memoarer manøvrerer han unna dette på en snedig måte. Lindstrøm skulle glemmes og ties i hjel, sier Markussen.

Fritt vilt

Kafkaproessenens mann var fritt vilt. Alle skrev hva de ville om ham. Han var rettsløs. En av pressens verstinger var - i følge boka - Birger Viberg fra Finnsnes, som da jobbet i VG. Den eneste presseman som holdt hodet kaldt og klart, var Arthur Berg, senere kjent og markant redaktør av den kristelige avisen «Dagen». «De som prøver å redusere Lindstrøms menneskeverd, når ham knapt til knes verken i karakter eller intelligens», mente Berg.

Arthur Berg kritiserte i retten den behandlingen Lindstrøm fikk, og ble hånt av statsadvokat Faanes, sier Markussen.

Hyllest til kampen

Selvsagt har han følt seg veldig alene om å ta vare på Lindstrøm - vennskapet

med ham ble et ensomt vennskap.

Boka får være en hyllest til menneskers kamp. Jeg er et menneske med vanlig sunn skepsis. Min far sa til meg. «Gjør deg opp dine egne meninger». Det har jeg også prøvd på gjennom livet. Det er en enkel sak å sverte et menneske - man kan forvolde stor skade. Derfor er det stort sett best å holde kjeft. Men denne historien har jeg svelget og svelget på, sier Hjalmar Markussen.

Makt korrupperer

Hjalmar Markussen er heller ikke blant dem som kan svare på hvor langt et parti er villige til å gå for å vinne eller beholde makt.

Men når en regjering sitter for lenge, handler det om gammel visdom: At makt korrupperer, blir til maktarroganse og korrupsjon. Det var ingen grunner til å ta Lindstrøm. Man ønsket å mentalundersøke ham, slik det skjedde med Hamsun, og sørge for at personen ikke lenger var strafferettslig ansvarlig. Det er et sikkert kort. Men de feilvurderte Lindstrøm. Han ga seg ikke. Han hadde 124 aviser i saksa. Jeg kjenner ikke til noe lignende verken fra Norge eller andre land. Alfred Henningsen sa om Lindstrøm at han var en slags norsk utgave av Leonardo da Vinci - et universalgeni, et språkgeni, en matematiker av rang.

Historikerne neste

Han fikk aldri sin sak opp på nytt. Etter at samtlige aviser var dømt for injurier, ble det stille. Lindstrøm-saken var lagt død. Senere har ingen brydd seg, før en traust Senja-væring kommer med dokumentaren om en så ufattelig skjebne i et sivilisert land.

I over 30 år har dette ligget meg på hjertet. Det handler om et reinslig menneskes kamp mot maktene. Jeg vil gi ham den ære han fortjener, og samtidig bidra til at han får nasjonal oppreisning. I dag er de gamle

Forts. side 9 ➡

Til lunch med Mr. Churschill ...

Forts. fra side 2

Underhuset og i konferansene i Admiralitetet å passe på at vi får forsyninger. Han visste om smålighetene i Ministry of Economic Warfare og alle vanskelighetene, som han nærmest moret seg over. Vi skulle ikke være reddet for det, sa Alexander.

Churchill var i samtalen løp meget bitter over den mottagelse hans berømte tale hadde fått av de neutrale. Men han forstod vår reserverthet og også dette at vi ikke er beredt. Jeg forklarte ham, at vi er ikke lenger enn England ved München-dagene; da lo han bittert.

Han raste hele tiden mot Norge og Sverige, især Sverige (mens Danmark hadde han allerede «avskrevet», det var uråd å forsvare Danmark, som han sa åpent «ville bli tatt av Tyskland, før eller senere.»)

Det var den svenske malm som ikke måtte gå til Tyskland, og han påstod at den fra Narvik gikk innenfor tremilsgrensen, og derfor hadde han ekle ord å si mot Norge, nevnte endog de tre båtene som han påstod var torpedert innenfor tremilsgrensen. Da måtte jeg atter rykke ut og fortelle, at den norske utenriksminister i Stortinget hadde påvist at de tre båtene ikke var torpedert, og at de to var sunket utenfor tremilsgrensen. Han hadde ikke hørt om den norske utenriksministers redegjørelse (har sendt Daily Herald en kort redegjørelse om det, da man i det blad forespurte i sin tid. Men man trykker det neppe nå, da det man var etter, var at de tre båtene ble torpedert innenfor vårt sjøområde).

Churchill ville ha olje fra Romania stoppet, men innrømmet at det var høyst vanskelig. Så raste han videre mot svensk malm, men innrømmet at dagen etter at malmen stoppes vil «Stockholm bli bombet» som han med synsk klokskap sa. Og etter å ha sittet og drømt litt,

var han enig i at Nordiske statsmenn har grunn til å betenke seg to ganger, før enn de styrter land og folk ut i ulykken.

Han var enig med Mr. Alexander i, at den beste måte hvorpå vi innblandes i krigen - og hvilket var det store mål - ville være ved å gå med på Finlands side. Han anså hjelp til Finland for det viktigste av alt, men de allierte kunne bare opptre indirekte. En annen sak var hvis de norske fjorder ble satt i fare. Da lovet han, at den britiske flåte skulle komme.

Men tropper kunne ikke England sende, da tyskerne er leie å kverke, og han spådde atter og atter igjen at krigen blir mer langvarig enn han hadde tenkt seg fra begynnelsen av.

Jo mer man hørte på hans ord, der ofte var preget av ukyndighet og mangel på direkte kunnskap, fikk man det inntrykk at den politikk Norge og Sverige har ført er den riktige. La være, at der blir krangel om den svenske malm. Svenskene sa, at man overdrev dens betydning og at tyskerne med biland også har malmgruber og kan klare seg uten svensk malm.

Churchill mente at svenskene burde si til tyskerne, at man er lei for at tilførselene må stoppes, men det skyldes den finske affære: Norden må ha alt selv, og mange gruvefolk er mobilisert. Man klarer ikke å sende noe foreløpig.

Og han ville, at vi skulle love, at ingen malmbåt fra Narvik får gå innen territorialgrensen. Og at vi gjennom vår Minister i London skal fremlegge våre krav om tilførsler, så skulle han sørge for at vi ikke ble forfordelt.

Han trodde Norges suverenitet var garantert av England (noe som jeg også måtte rette på) og han erklærte, at ikke kunne han finne seg i at noen satte seg fast på vår kyst. Og kynisk sa han, at man i sitt stille sinn nå og da

kunne ønske, at de Nordiske land gikk med på den annen side, slik at man kunne velge de strategiske punkter man behøver, og ikke noe mer. Det var stygt sagt, og der ble isnende kulletets taushet en stund. Så forsikret han atter at han forsto de neutrale vanskeligheter, og han forklarte hvorfor de allierte må vinne, at tyskerne var langt sterkere i keiserens dager, at usikkerheten brer seg i Tyskland, men at det vil ta tid. Og han skildret mesterlig tyskernes grusomheter til sjøs, mente det opplagt var svakhetstegn, og han håpet at amerikanerne iallfall ville være med å garantere freden, og hjelpe til med løsning av økonomiske problemer når krigen var unnagjort.

Men Norge og Sverige burde konferere sammen om den linje de akter å følge i tilfelle av krig, og hva de behøver og hva de venter av støtte. Og dette burde de fremlegge gjennom sine ministre i London, og jo før desto bedre, sa han. Dette siste understreket han et par ganger.

*Deres ærbødige
(u.) M.Martinsen*

Lindstrømsaken ...

Forts. fra side 8

avishøvdningene fra den gang ikke med på arenaen, så ny interesse fra dagens aktører kan vel gjøre det mulig.

Historieomskrivninger må vel komme - eller hva tror du?

Det kan ikke jeg svare på. Støtten fra Karsten Alnæs har imidlertid vært til stor inspirasjon under mitt arbeid - resten får vel bli opp til forskere og historikere.

Politisk tro og mistro

Tror du unge mennesker som leser boka fratras troen på det politiske, og særlig Arbeiderpartiet?

Jo, men man skal heller ikke glemme at i hele denne

suppa, var ikke de borgerlige noe bedre. Men det ser nå ikke ut til at så mange har tiltro til det politiske - og i den grad unge mennesker leser boka, får de innblikk i en virkelighet som sikkert er like ille i dag. Man skal ikke tro at det politiske miljøet har bedret seg. Men boka bidrar ikke til å styrke troen på det politiske, sier han.

Brikker i spillet

Da Lindstrøm-saken kom, drev russerne atomprøvesprengninger på Novaja Semlja i vanvittig skala. Norske fiskere som også var i den militære etterretningens tjeneste, ble sendt til Novaja Semlja for å ta jordprøver. De visste ikke hvorfor. Samtidig fylte de vann fra ei elv i tønnene til bruk om bord. De undret seg på hvor det tidligere så yrende dyre- og fuglelivet var blitt av i det nå øde landskapet, men de gjorde det de var bedt om. Norske myndigheter visste at nedfallet fra atomsprengningene var så høyt at nordnorske barn ikke engang burde drikke melk. Ingen sa noe - i ei tid da Norge var brikke i amerikansk atomstrategi, og som i ettertid ikke kan omtales som annet enn å løpe ærend for USA.

Avledningsmanøver?

Kan Lindstrøm-saken - i tillegg til at Trygve Lie ville bli kvitt ham - også ha blitt brukt som en dekkmanøver, for å flytte fokus fra noe som i stedet skulle hatt medias og alles oppmerksomhet?

Den tankeretningen synes jeg er veldig interessant. På pressekonferansen da boka ble presentert, ble det kastet fram en slik teori. Det forbauser meg ikke om den har noe for seg - jeg er svak for tankegangen, den er meg ikke fremmed. Jeg har ikke hørt noen bedre teori. Holder man oppmerksomheten unna nedfall av uran på Finnmarksvidda og har fokus på noe helt annet enn det som egentlig betyr noe, da er hensikten oppnådd - med en avledningsmanøver, medgir Markussen. ●

Den røde fortid ...

Forts. fra side 12

Egil Mongstad, leder Renteaksjonen 2000. Knut Olsen, programleder og journalist i NRK, Egil «Drillo» Olsen, tidl. Landslagstrener i fotball. Terje Rød Larsen, spesialutsending i FN. Erling Steen, rådgiver, Sosial- og helsedepartementet, Bjørn Westlie, journalist, Dagens Næringsliv. For en gjeng!

For noen av de omtalte personer må jeg sette et stort spørsmålstegn ved deres arbeids- og ansettelsesforhold. Det er jo en direkte hån mot all anstendighet og moral i landet vårt at de blir «belønnet» på denne måten. Hva er det som får voksne mennesker til å ta slike standpunkter? Er det komplekser som de forsøker å kompensere, eller var det for å hevde seg selv? At noen av dem i dag står fram i massemediene og skal likesom hjelpe og beskytte menneskeverdet virker bare kvalmende og mot sin hensikt, når man kjenner deres ukritiske fortid.

Ellers ser jeg dem foran meg, syngende sangen: «Opp alle jordens bundne trelle, I som sulten knuger har.»

(Fra et debattinnlegg i avisen «Fædrelandsvennen» 20. oktober 2000.)

Grepa bondekone ...

Forts. fra side 5

Vi ser hvordan der frivillig ofres millioner til tæringssyke, kreftsyke, sinnssyke, åndssvake og våre gamle; men ingen har noe til overs for vår friska levedyktige ungdom; nei, den er passe til kanonføde.

Er det arbeidsvillig ungdom, får den ikke noe å gjøre, eller hvis de endelig har klort til sig noe å bestille blir de tynet av skatter for å underholde dem som ikke vil arbeide.

La vår vernepliktige ungdom få øvelser, våben, like moderne som andre lands, så de kan vise hvad de duger til!

En bondekone i "Nationen" (1938).

«Scener fra en ambassades liv» ...

Forts. fra side 1

møte for Noreg på ymse meir eller mindre offisielle nazistmøte».

Det forhold Koht sikter til er antakelig at Scheel meget bestemt hadde gitt det råd at Norges ambassadør burde være til stede ved partidagen i Nürnberg, hvilket Koht ikke tillot. Norge var dermed det eneste land med diplomatisk forbindelse til Tyskland uten ambassadør i Nürnberg.

Koht skriver også at, ... det verste var da han (Scheel) under krigen sette seg imot at vi skulle nekte visum for alle dei «handelsagentane» tyskrane sendte til Noreg, særlig til Vestlandet, og som visseleg berre var spionar».

Dette er et utsagn det er lett å komme med i ettertid, noe også Hambro bemerker. I praksis hadde Scheel imidlertid ingen adgang til å nekte visum. De ble behandlet av Centralpass-kontoret i Oslo.

Situasjonen for Scheel ble ikke lettere da Jens Bull ble utenriksråd. De to hadde vært i tottene på hverandre i en tidligere fase i karrieren, og det er selvfølgelig en viss fare for at en overordnet kommer tilbake til slike motsetninger når muligheten byr seg.

Scheel mente nok at hans største problem var førstesekretær Ulrich Stang. Han kom tidlig i et motsetningsforhold til Stang. Det gikk så langt at Scheel ba om å få Stang forflyttet.

Utenriksdepartementet, altså Koht, bestemte seg for å sende Stang til Shanghai, noe Scheel synes var litt vel sterkt. Men Stang kom opp med en legeerklæring om at han ikke tålte klimaet, og fikk bli i Berlin.

Koht var heller ikke begeistret for Stang. I sin bok skriver han at (Stang),

... kom og helste på meg i departementet alt fyrste året eg var der, og etter den samtalen spurde eg meg sjølv koss det kunne ha seg at slik

ein kar hadde kome så høgt opp i diplomatiet. Sia kom eg til å rekne han for rein nazist».

En side ved oppsettet av den norske ambassaden i Berlin bør nevnes. Norge var det eneste av de nøytrale land i Berlin som manglet militærattaché. Det betydde at ambassaden manglet en forutsetning for å etablere et kontaktnett inn mot tyske militære miljøer. Norge hadde små muligheter til å drive militær etterretning fra Berlin.

Slik var bakteppet i en fase hvor Hitler arbeidet med krigsplaner rettet mot Norge, og hvor «haukene» faktisk satt i utenriksministeriet, mens mange av «duene» satt i Wehrmacht.

Det var på denne tiden en sterk skepsis til Hitlers krigsplaner langt inn i ledelsen i Wehrmacht. Og det er i ettertid kjent at en gruppe adelige offiserer helt fra slutten av 1930-tallet forsøkte å strø sand i hans krigsmaskin. De gjorde flere forsiktige forsøk, men de mislyktes. Til slutt forsøkte de at attentat mot Hitler i juni 1944, men også det mislyktes, og de fleste ble henrettet.

Den mest dramatiske fasen i ambassadens historie er knyttet til en indirekte kontakt mellom ambassaden og kritiske grupper i ledelsen for Wehrmacht våren 1940. Dette kommer vi tilbake til.

To brev av 15. desember 1939

Den 15. desember 1939 skrives det to brev i Berlin, som inngår i det store drama som kulminerer med okkupasjonen av Norge 9. april 1940. Det ene var undertegnet av minister Scheel og gikk til Utenriksdepartementet i Oslo. Her kommer han med forslag til innredning av det nye kanselliet i Rauchstrasse. Scheel ber om at hans bolig i tredje etasje må utstyres med et badekar i

porselen, en av datidens store nyvinninger.

Samme dag undertegnes et hemmelig brev i Rikskanselliet i Berlin, en knapp kilometer lenger vest. Her gir rikskansler Adolf Hitler ordre om å sette i gang «Studie Nord» - det som skulle bli forløperen til okkupasjonen av Norge.

Det er noe dypt foruroligende over denne situasjonen. Det nøytrale Norge i Berlin er opptatt av å innrede sitt nye kanselli, mens Nazi-Tyskland forbereder angrepet på Norge.

Den 9. april 1940 møtes disse to utviklingene, bare to uker før den nye ambassaden skulle innvies. Det nye bygget med et flott porselensbadekar i residensen, ble aldri tatt i bruk av norske myndighetspersoner. I stedet rykket Joachim von Ribbentrop, Det tredje rikets utenriksminister, og hans folk inn. Den staselige riksloven i smijernet rundt balkongen i andre etasje ble erstattet av et hakekors med ørn.

Hitlers brev av 15. desember gikk til Nikolaus von Jastzembski, en herremann som kort tid senere skulle komme til å skrive sitt navn inn i norsk historie. Han var General der Infanterie og født i Breslau i 1885. Jastrzembski var så lite fornøyd med sitt slaviske navn at han diskret fikk det skiftet ut til det germanske von Falkenhorst.

Da von Falkenhorst hadde mottatt sin ordre fra Hitler, dro han til Berlin og fikk foretrede hos Føreren, sammen med generaloberst Wilhelm Keitel, sjefen for overkommandoen i Wehrmacht. Von Falkenhorst fikk i oppgave å forberede invasjonen av Norge.

Generalen dro tilbake til Bacharach sør for Koblenz i Rhindalen, der han var sjef for XXI Armékorps. Her plukket han ut noen av sine nære medarbeidere, oberst Erik Buschenhagen, oberstløytnant Hartwig Pohlmann og Jürgen Bieler. Disse skulle komme til å spille sentrale roller ved okkupasjonen av Norge.

Gruppen møttes i all hemmelighet på et værelse i det lokale Hotel Herbrecht for å legge planer for innmarsj i et land ingen av dem kjente. Von Falkenhorst har senere fortalt at det første han gjorde, var kjøpe boka *Baedeker Norwegen - Handbuch für Reisende*.

Planleggerne var klar over at de var i ferd med å kaste seg ut i et svært risikabelt prosjekt. Dersom engelskmennene fikk nyss om planene, ville den overlegne britiske flåte kunne møte - og stoppe - tyskerne i Nordsjøen. Derfor var det mer enn viktig at planen - som nå hadde fått kodenavnet «Weserübung» - ble holdt hemmelig.

Men totalt hemmelighold var vanskelig. Planleggerne trengte informasjon om den britiske flåte og dens muligheter for å gripe inn. Derfor tok gruppen kontakt med sjefen for den tyske kontraspionasje, oberst Wilhelm Canaris. Von Falkenhorst ante antakelig ikke at etterretningssjefen var skeptisk til Hitlers politikk og krigsplaner og at han kanskje søkte muligheter for å strø sand i Førers krigsmaskineri.

Det var heller ikke lett å finne egnede soldater. Von Falkenhorst ble til slutt tildeelt en divisjon av bergjegere og fem infanteridivisjoner til bruk for okkupasjonen. Dette var unge, ofte utredende soldater, de fleste var 18- og 19-åringer.

Den 1. mars undertegnet Hitler planene for Weserübung. På dette tidspunkt er det intet i ambassadens innrapporteringer som antyder noen form for mistanke om at noe var i gjære. To uker tidligere, den 16. februar, hadde Altmark-affæren funnet sted. Da var det tyske fangeskipet Altmark tvunget inn i Jøssingfjorden av britene. Seks tyskere ble drept i kamp og et stort antall engelske krigsfanger ble hentet ut fra skuta. Dette overgrep mot norsk nøytralitet burde - sett i bakspeilet - satt ambassadene i sterkere beredskap.

Men rapportene fra Berlin

følger det gamle mønstret, med økonomiske og jordnære enkeltsaker i forgrunnen. De få politiske rapportene er riktignok relativt interessante.

Weserübung gikk nå inn i en fase der det absolutte hemmelighold var så godt som umulig. Canaris var orientert - og han var skeptisk. Göring visste om det som skulle skje, men var lite interessert. Det største problemet var nå å få skaffet skipstransport og ubemerket få samlet troppene i Østersjøhavnene. Den viktigste dekkoperasjonen var en flåteøvelse - også den med kodenavn Weserübung.

Soldater og sjøfolk fikk vite at dette var trening. Da skipene stakk til havs var ingen av skipkapteinene orientert om hvor ferden skulle gå. Først da de var i åpen sjø fikk de åpne en forseglett konvolutt med ordren om invasjon av Norge.

Allerede på dette tidspunkt i det Tredje Rikets utvikling, var det etablert en dyp skepsis til Hitler og hans framferd i deler av Wehrmachts ledelse. Særlig etterretningsavdeling ved Wehrmachts Overkommando i Benderstrasse, som var ledet av Canaris, var et rede fullt av motstandere mot Hitler.

Dagen etter at Hitler hadde signert de endelige planene, ble forsvarsattaché Sas ved den nederlandske ambassade oppsøkt av en tysk offiserkollega som sto oberst Canaris nær. Major Hans Oster hadde tidligere informert Sas om et mulig angrep på Nederland. Nå ble Sas orientert om at tyskerne ville gå løs på Nederland, Norge og Danmark en av de aller nærmeste dagene.

Major Sas gikk videre med det han hadde fått høre. Han oppsøkte den svenske og danske forsvarsattaché. Svenskene tok saken meget alvorlig og sendte informasjonene med spesialfly til Stockholm. Den 3. april ga den tyske marineledelse den svenske ambassaden i Berlin en uttrykkelig erklæring

Forts. side 11 ➡

«Scener fra en ambassades liv» ...

Forts. fra side 10

om at Sverige ikke ville bli angrepet.

Sas gikk ikke til den norske ambassaden med sine informasjonen. Det kan ha flere forklaringer. Nordmennene hadde ingen militærattache og major Sas hadde ingen kollega han kunne kontakte. Han var vel også klar over førstesekretær Stangs ry som nazisympatisør.

Stang ble likevel informert. Hans danske kollega oppsøkte ham 4. april og fortalte hva han hadde fått vite. Stang skrev dette opp, og stakk papirlappen i lomma. Først neste dag, den 5. april, sendte han et telegram til DU (skriv 638B) der han opplyser at militærattasjen ved en av de nøytrale staters legasjoner spådde at man må regne med tysk innmarsj i Holland i nærmeste fremtid, og at vedkommende militærattache også antydde tysk innmarsj i Danmark. I telegrammet nevner Stang ikke et ord om angrep på Norge til tross for at både den svenske og danske militærattache hadde med angrep på Norge i sine innberetninger (se nedenfor).

I innberetningen skriver Stang at legasjonen gjengir informasjonene med alt mulig forbehold. Han skriver at,

... da vedkommende militærattache er kjent som en sindig og vel informert mann, har legasjonen ikke villet unnlate å innberette saken.

Ambassaden (legasjonen) var altså svært forsiktig i sin rapportering. Formuleringen «man vil ikke unnlate å innberette saken» er i Utenriksdepartementets språk et signal om at senderen vil gi uttrykk for tvil om riktigheten.

Samme dag følger et nytt telegram fra ambassaden i Berlin, der det heter at et tilsvarende forlydende er formidlet av den danske ambassaden, som også har hørt rykter om besettelse av

punkter på den norske sørkysten.

Nå nådde informasjonene fra Sas norske myndigheter også på annen måte. Sjefen for den svenske etterretningstjenesten telefonerte sin kollega på Generalstabens Utenriksavdeling i Oslo om kvelden den 5. april og opplyste at en sikker kilde i Berlin hadde meddelt at et tysk angrep på landets nordvestre nabo - altså Danmark - var nært forestående, og at Norge skulle komme i neste etappe. Samme dag kom en tilsvarende telefonmelding fra den danske Generalstaben i København. Disse henvendelsene nådde Generalstaben i Oslo før meldingene fra ambassaden i Berlin.

Den 7. april telegraferer legasjonen til Utenriksdepartementet at 15-20 skip hadde forlatt Stettin med vestlig kurs natt til 5. april. Den 8. april opplyser ambassaden at den danske ambassaden er informert fra Danmark om at troppetransportskip skal være sett i Storebælt på vei nordover.

Nå er informasjonene også nådd pressen. Den 7. april om kvelden telefonerer Aftenpostens korrespondent i Berlin, Theo Findahl, sin redaksjon en sensasjon: «... det (er) ikke noen hemmelighet at tyskerne skal landsette en troppstyrke på 1,5 millioner mann på sørkysten av Norge».

Denne informasjonen telefonerte redaksjonen i Aftenposten øyeblikkelig til sekretæren for kommanderende admiral. Han sørger for at sekretærvakten i Utenriksdepartementet blir kontaktet for få stoppet meldingen i Aftenposten. Det ble også ringt til NTB og NRK med anmodning om at meldingen ikke måtte offentliggjøres. Som årsak ble det angitt at vakthavende, kaptein Willoch, fant denne meldingen for fantastisk. Den kom aldri på trykk!

Skolene under okkupasjonen

En skolemann arbeider med okkupasjonstidens undervisning og opplevelsen av skolen den gang.

Han er derfor interessert i å komme i kontakt med lærere som var tilknyttet Nasjonal Samling eller lærersambandet, og barn av disse.

Han vil også gjerne vite om det finnes flere lærebøker utgitt under okkupasjonen, enn de han har funnet frem til, nemlig:

Feyling, S. 1941. Liv og lære. Kristendoms lære med øvinger. J.M.Stenersens forlag.

Jensen, H., Norvik, L., Waage, Ch. 1941. Deutsche Fibel; tysk lærebok for folkeskolen. Gunnar Stenersens forlag.

Hoel, K., Sørli, O. (utgiver). 1942. Hva du bør vite om den nye tid. A/S Nasjonale Lærebokforlag.

Kvassnes, S., Rian, E., Saxlund, S. 1944. Slekt og individ. Centralforlaget.

Lever fortsatt noen av forfatterne?

Vi vil gjerne støtte vedkommende skolemann med arbeidet sitt.

Har du opplysninger å gi? Skriv til "Folk og Land", Postboks 3239 Elisenberg, 0208 OSLO.

Et nyttårs-ønske

Våre iherdige damer som stiller med innbetalinger av bladpenger og INO-kontingent er fortvilet over de mange av våre venner utover landet som glemmer (unnlater) å skrive sine navn på innbetalingskupongene og i andre sammenhenger.

På en hektisk arbeidsdag må mye av tiden nyttes til vanskelig etterforskning for å finne frem til avsenderne. Damene er kjempeglade for innbetalingene, men husk navn.

BOKTJENESTEN

POSTBOKS 3239 ELISENBERG, 0208 OSLO

..... eks. Vidkun Quisling: Universistiske strøttanker	kr. 50,-
..... eks. Harald J. Hougen: Minner fra krigens dager ...	kr. 50,-
..... eks. Inger Cesilie Stridsklev: « M/S Theklas himmelferd »	kr. 100,-
..... eks. Vidkun Quisling: Russland og Vi (Innbundet) .	kr. 200,-
..... eks. Vidkun Quisling: Russland og Vi (Heftet)*	kr. 100,-
..... eks. Vidkun Quisling: Universistiske strøttanker Akershus - 6.10.1945	kr. 50,-
..... eks. Odd Melsom: På nasjonal uriaspost*	kr. 50,-
..... eks. Knut Steenstrup: Dilemma*	kr. 50,-
..... eks. Knut Steenstrup: Men det er en annen historie	kr. 175,-
..... eks. Sundra Sand: Hva er Kristen Samling?	kr. 5,-
..... eks. Sundra Sand: Noen enindringer fra tiden omkring Vidkun Quislings siste dager	kr. 5,-
..... eks. Anna Kientopf: Det fredsfiendtlige trauma	kr. 50,-
..... eks. Hans Gervik: Refleksjoner etter 50 år*	kr. 50,-
..... eks. Ståle Fagerland: Et navn til låns	kr. 100,-
..... eks. Johs Myhren: Skyldig - uskyldig?	kr. 50,-
..... eks. John Sand: Elverumsfullmakten*	kr. 50,-
..... eks. Randolph Alnæs: Frontkjempere	kr. 50,-

Bøker mrk. X - sendes i kort tid ut for kr. 50,- uten tillegg for porto/ekspedisjonsavg.

Ved bestilling av andre bøker betales slik:

Legg til kr. 20,- for forsendelser ved forskuddsbetaling til:

Postgiro 0807-5.15.02.89. **Bankgiro** 6063.05.00926 eller ved **sjekk i kontanter** eller **frimerker**. (Ellers porto og oppkravsgebyr.)

I alt bestilles for kr.

Navn:

Adresse:

Postnr.:Sted:

Etterspurte bøker

Redaksjonen har tidligere fra 1986 skildret det utrolige fått forespørsler om det er mulig å få kjøpt følgende og senere Sovjetspionen boken forfattet av Egil Ulateig:

«*Den lange reisen hjem*» som beskriver kongehusets gjøren og laden under siste krig. Det er til nå den eneste boken i Norge som behandler dette emnet på en omfattende og åpen måte. Den ble til en viss grad tiet i hjel da den kom i 1990, fordi den var forut for sin tid. Nå over ti år etter, har nordmenn fått et mer avslappet forhold til kongehuset.

De to bøker kan nå skaffes fra *Forlaget Reportasje*, 2665 Lesja.

Den første bok koster kr.200,- den annen kr.175,-.

«*Raud krigar, raud spion*»

HVA KJENTE PERSONER UTTALER OM SIN «RØDE» FORTID

For kort tid siden ble TV2-programmet Rikets tilstand sendt. Det var meget interessant, opplysende og ikke minst avslørende. Programmet handlet bl.a. om Pol Pots folkemord i Kambodsja og massemorderen Josef Stalin, diktatoren som drepte og myrdet flere mennesker enn Adolf Hitler, og de fleste var egne landsmenn. Tre overlevende fra Kambodsja fikk uttale seg i programmet, bl.a. Sivun Pen som nå bor i Vennesla. Rundt 300 kambodsjanere bor i dag i Norge som flyktninger, og mange av dem sliter fremdeles med traumer etter år med terror. «Mennesker ble drept med kniv, hakke og øks. Vi hørte dem drepe hver kveld. Andre ble sendt i leirer hvor de ble plassert sammen med flere tusen barn, langt vekk fra hjemstedet. Noen ble eksperimentert med, akkurat som i tyske konsentrasjonsleirer,» uttalte de.

Et internasjonalt forskerteam som gransker påstandene om folkemord i Kambodsja, sier at minst 1,7 millioner mennesker døde som en følge av Pol Pot-regimet. AKPs støtte var viktig for Pol Pot, viser Røde Khmer-dokumenter som er offentliggjort.

Samtidig som disse tre opplevde Pol Pot-regimet på nært hold, hyllet en del mennesker i Norge Pol Pot, Stalin og Mao. Flere av dem som deltok i AKP eller beslektede politiske bevegelser har i dag sentrale stillinger i norsk politikk, kulturliv, akademiske miljøer og i mediebransjen. Man kan stille seg spørsmålet om slike mennesker som støtter diktaturer har et moralsk medansvar når diktaturene

begår massedrap? «Ja», sier Per Ahlmark som har studert denne tiden. Han er tidligere leder av Folkepartiet i Sverige, og tidligere visestatsminister. I TV2-programmet sa han at AKP og lignende bevegelser var medløpere for Pol Pot, Stalin og Mao. Videre uttalte han. «Ord kan bli til våpen. Ord blir styrke for dem som har våpen. Ord blir å svike ofrene. Man kan ikke bare gi blaffen i kambodsjanerne og si at de får myrde så mange de vil.»

La meg så nevne hva noen kjente personer i Norge uttaler om sin tid i AKP og lignende bevegelser:

Sosialminister Guri Ingebrigtsen forklarer sin fortid i AKP med at hun ble imponert over hvor flinke AKP var, og at det var ingen unormal ting å være med i AKP eller dets datterorganisasjoner. «Å angre er ikke min stil», sier hun. Avslørende ord fra vår sosialminister, som p.g.a. neste års stortingsvalg snart er i gang med å besøke aldershjem, institusjoner og sykehus for å stryke beboerne på kinnet og fortelle hvor viktige mennesker er. Til dere vil jeg si; tenk over hva hun forherliget, og det er en skam for landet at en slik person blir utnevnt til sosialminister i Fridtjof Nansens hjemland.

Skuespiller Frøydis Armand sier hun angrer ikke, da det var såpass mye positivt i tiden dette foregikk. Forlagsredaktør Per Bangsund i Tiden angrer ikke på sitt engasjement.

Avdelingsoverlege Erik Fosse ved Rikshospitalet angrer heller ikke på sitt engasjement.

Rektor Steinar Stjernø, Høgskolen i Oslo, sier det tok lang tid før han skjønnte hvor det bar hen.

Forfatter Thorvald Steen uttaler kjekt at han ikke har hatt behov for å foreta rituelle knebøyninger i ettertid.

Geir Mork, adm.direktør i Gyldendal, uttaler bl.a. at det er plagsomt å snakke om sin fortid i AKP og legger til at individuelt og moralsk er dette en periode av hans liv som han forbinder med skam, og som førte ham ut i en dyp krise, som gjorde at han brukte tre-fire år på å forsøke å gjenvinne en form for intellektuell anstendighet. Han hadde ikke lært noe positivt av disse årene. Endelig et mannfolk som tar selvkritikk, og ære være han for det.

Rent avslutningsvis kan det være på sin plass å nevne andre personer som var med i AKP eller beslektede bevegelser:

Tidligere justisminister og stalinist, Gerd-Liv Valla, blir trolig valgt til ny leder for LO, et av landets viktigste tillitsverv. Damen var aktiv i Kommunistisk Universitetslag, og stemte i 1980 for et program som frikjente Stalin i et partioppgjør. Valla bidro til å sparke ut alle som våget å være kritiske til Stalins Moskvaprosesser, og hun kjempet for at Norge skulle bli et diktatur. Litt av en justisminister, får jeg si.

Jan Bøhler, politisk rådgiver, Arbeiderpartiet. Bjørgulv Froyn leder, Oslo Arbeiderparti. Mads Gilbert, lege, Tromsø. Edvard Hoen, teatersjef. Otto Jespersen, komiker. Herman Kristoffersen, ordfører, Tromsø.

Forts. side 9 ➡

Mens du venter, Maria

*Mens du ventet Maria
På fredens lyse vår
Ble du stenlagt i grav
Hatet ville ingen ende ta.*

*Mens du ventet Maria
På en reise til et hjem
Ble din skjebne grusom hevn
Du hviler nå i ukjent seng.*

*Mens du venter Maria
På en verdig kristen grav
Fjernet minnet dine spor
Hviler her i Bardus jord.*

*Mens du venter Maria
Her ved elvens stille bukt
Vokser blomster på en eng
Som et teppe til din seng.*

*Med de mange triste minner
Over alle de vi ikke finner
La de hvile i sin fred
Her blant skog et villmarksted.*

Finn Fossum

Feldpost og konvolutter til og fra Østfronten ønskes

Bilder, dokumenter og tidsskrifter ønskes for Geir Brenden.

Kontakt: Ragnar Wolden, Ulsvad 32, 2770 Jaren, tlf.: 61 32 85 55 etter kl. 16.00 eller skriv.

Lurer dere på noe, kontakt Kjell Blich Schreiner

Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie

Adresse: POSTBOKS 3239 ELISENBERG, 0208 OSLO